

ROATA, SIMBOL SOLAR PE MONEDELE HISTRIENE

BUCUR MITREA

În anii din urmă cercetătorii din domeniul istoriei vechi și ai numismaticeii antice în general și-au îndreptat eforturile în spre descrierea sensului mai adânc ce-l au sau îl pot avea unele efigii ce apar pe monedele antice în general. Este un domeniu în care, cu toate eforturile ce se depun, rămîne încă mult de făcut¹.

S-ar părea, la un prim contact cu o asemenea preocupare, că ris-căm să alunecăm sau chiar să ne aventurăm, în cazul cel mai bun, în lumea ipotezelor, cu posibilități multiple, din care cu greu, se poate discerne ceva care să ne conducă în spre realitatea istorică. Și totuși vom face o asemenea incursiune, limitîndu-ne la cercetarea sensului ce-l are sau îl poate avea „roata“ pe vechile monede histriene de bronz.

Dar, înainte de a încerca să-mi exprim părerea în această problemă, să vedem ce-au spus cercetătorii ce m-au precedat. Mă voi mărgini să menționez, cu titlu de exemplu, doar cîteva din lucrările fundamentale de specialitate.

În lucrarea monumentală a lui J. H. Eckhel² monedele de bronz pe care le cercetez nu pot fi întîlnite. În schimb, în cea a lui T. E.

¹ În cadrul celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice, ținut la București, la 11 august 1980, Comisia internațională de numismatică a programat, într-o secțiune aparte, un număr de comunicări care toate au avut ca temă generală „La numismatique source de l'histoire et des idées“. Comunicările și discuțiile avute cu prilejul acestor comunicări au fost publicate prin grija lui Octavian Iliescu, *La numismatique source de l'histoire de l'art et des idées*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1981, 101 p. + 16 pl. în afară de text.

Pentru cercetările axate pe probleme de iconografie la care mă refer mai jos a se vedea Octavian Iliescu, *Questions d'iconographie monétaire Gêto-Dace: origine et significations de l'effigie à double face*, Rev. Roum. d'hist., 19, 1980, p. 161—172. Altă poziție la Bucur Mitrea, *Effigies romaines sur les monnaies de la Macédoine et de la Dacie du II-e siècle av.n.è.*, Quaderni ticinesi di numismatica e antichità classiche, 10, 1981, p. 247—259.

² Joseph-Hilarius Eckhel, *Catalogus musci Caesari Vindobonensis numorum veterum...*, Viena, 1779—1798.

Mionnet, apărută pe la începutul secolului următor, mai precis la 1821, moneda ce ne preocupă este menționată, dar este atribuită cetății Histiaea. Dar emisiunile ce ne preocupă nu-și găsesc loc în două mari tratate care au făcut, iar una continuă să facă și astăzi epocă, fiind carte de referință³. Am în vedere *Historia numorum* a lui Barclay V. Head, precum și cea a cunoscutului numismat francez Ernest Babelon.

Faptul este măcar în parte explicabil: avem de-a face cu o categorie de emisiuni monetare de bronz, emise de o colonie grecească, referitor la care abia cercetările din deceniile secolului nostru au adus preciziunile topografice necesare.

Dacă monedele care ne preocupă n-au intrat în sfera marilor sinteze, desigur ele nu puteau să lipsească din opera lui Behrend Pick, care a studiat emisiunile monetare ale orașelor vestpontice și, între ele, desigur, și Histria⁴. Învățățul german se limitează, la vremea aceea — era finele secolului trecut, (1898), să noteze că există unele monede de bronz care au pe o parte literele I Σ T, iar pe cealaltă, o roată cu patru spițe⁵. Potrivit cunoștințelor vremii, el atribuie aceste emisiuni cetății „Istrianon limen“⁶.

În anii ce-au urmat celui de al doilea război mondial emisiunile monetare de bronz ce au pe av. roata, iar pe rv. legenda IΣT, au constituit obiectul unor studii speciale. Parte din ele se datoresc învățăților sovietici de la Odesa⁷, parte a celor români de la București⁸. Problema principală pe care și-o propuneau s-o rezolve, și care constituie baza oricăror interpretări ulterioare, o constituie precizarea cetății de emisiune a acestor monede. Și într-un caz și în altul s-a pornit de la prezența în săpături sistematice a tipului monetar cu roata și legenda IΣT. Învățații ruși, iar mai apoi și cei sovietici, au sesizat prezența

³ Barclay V. Head, *Historia Numorum*², Oxford, 1912.

⁴ Behrend Pick, *Die antiken Münzen Nordgriechenlands. Die antiken Münzen von Dacien und Moesien*, I, 1, Berlin, 1898.

⁵ Id., *ibid.*, p. 151.

⁶ *Ibid.*, p. 180—181.

⁷ P. O. Krișkovski, *Zametki po numizmatike antičnogo Pricernomoria*, VDI, 2, 1957, p. 138—140. Mai nou asupra întregului ansamblu de probleme ridicate de monedele histriene în spațiul vest și nord pontic, a se vedea studiul lui A. G. Zaginailo, *Materiali po arheologii severnogo Pricernomoria*, 8, Kiev, 1976, p. 70—83, cu o informație la zi și însoțit de numeroase și utile hărți.

⁸ Suzana Dimitriu, *Monede histriene autonome*, Histria, I, 1954, p. 465—467. I-a urmat apoi studiul fundamental al lui Constantin Preda, *Monedele histriene cu roata și legenda IΣT*, SCN, 3, 1960, p. 21—35. Mai nou, același autor revine asupra aceluiași subiect, cu informații la zi, însoțite de comentarii, în Const. Preda și H. Nubar, *Histria, III, Descoperirile monetare 1914—1970*, București, 1970, p. 32—37.

În legătură cu aceeași problemă, dar văzută în contextul relațiilor istorice internaționale contemporane, a se vedea interesantele observații ale lui Radu Ocheșeanu, *Citeva considerații privind monedele de bronz cu roata și legenda IΣT*, BSNR, 67—69, 1973—1975, p. 45—48.



Fig. 1-2. Histria. Monede de bronz turnate, avînd pe av. ca simbol roata solară, iar pe rv. legenda I Σ T.

acestor monede în săpăturile de la Olbia⁹. Și numărul lor avea să se mărească în cursul cercetărilor ce s-au făcut pe același șantier în prima jumătate a secolului nostru. Și ca și cînd încurcătura în care erau puși cercetătorii în căutarea unei explicații a acestor curioase monede nu era îndeajuns, aceleași documente monetare apar, și în număr aprecia-bil, la Grădiștea Roxolanilor¹⁰. Localitatea este așezată pe latura răsări-teană a limanului fluviului Tyras, unde se presupune că ar fi fost anticul Niconium.

Cercetările arheologice intensive desfășurate la șantierul Histria, mai ales în ultimii patruzeci de ani, au dus la descoperirea unui mare număr de monede de tipul cu „roata“¹¹. Ele au fost publicate parțial de către Suzana Dimitriu, iar mai tîrziu, integral de Constantin Preda¹². Numărul mare al documentelor monetare descoperite pe acest șantier a condus pe cei doi autori să asigure cetății mileziene de pe laguna Sinoe paternitatea acestor emisiuni.

Toți învățații citați pînă acum au fost preocupați în lucrările lor de probleme ce se înșirau într-o ordine prioritară pe care le ridicau aceste emisiuni. Voi aminti doar unele din ele. Prima a fost cetatea de emisiune, care a și fost rezolvată definitiv. Ei i-au succedat clasificarea tipologică, tehnica de confecționare, turnare sau batere, studiul ponderii lor, aspectul cronologic, deci problema datării lor în cadrul emisiunilor Histriei, precum și rolul lor economic, atît în cadrul cetății, cît și în cel al teritoriului ei, mai larg sau chiar extins¹³. Semnificația, și cu atît mai puțin o discuție asupra semnificației „roții“ de pe av. acestor emisiuni nu întîlnim la acești cercetători.

⁹ O parte a acestor emisiuni monetare ce mi-au fost cunoscute pînă la acea dată au fost menționate de mine în St. Cl., 7, 1965, p. 143—167, cu hartă. Mai nou, și într-un alt cadru istoric și numismatic mai extins, a se vedea A. G. Zaginailo, *op. cit.*

¹⁰ La Grădiștea Roxolanilor au fost descoperite, printre alte tipuri de mone-de histriene, nu mai puțin de 266 monede de tipul cu roata. A. G. Zaginailo, *Materiali po arheologii severnogo Pricernomoria*, 5, 1966, p. 100—131. Cf. Const. Preda, *Histria*, III, 1970, p. 33.

¹¹ Cf. mai sus nota 8.

¹² Cf. mai sus lucrările lui Const. Preda, menționate la nota 8.

¹³ Avem în vedere lucrările lui P. O. Karișkovski, A. G. Zaginailo, Const. Preda, Suzana Dimitriu și Radu Ocheșeanu, citate mai sus.

Totuși, au fost și unele voci singuratece, care în trecere, și fără să discute și cu atât mai puțin să argumenteze, s-au pronunțat pentru identificarea roții cu simbolul solar¹⁴.

De regulă lucrările de specialitate, și am în vedere în primul rând pe B. Pick, tipul monetar ce ne reține atenția a fost descris simplu: „roata cu patru spițe”¹⁵. Cel care ne dă o descriere completă a acestui tip monetar este tot Constatin Preda. El sesizează și precizează că roata are o „circonferință”, „reliefață față de cîmpul monedei” pe lângă cele patru spițe în formă de cruce. Prin aceasta tipul monetar este complet descris, iar sensul lui simbolic de abia de acum poate fi pus în discuție¹⁶.

După părerea mea „roata” de pe monedele histriene de bronz nu este altceva decît materializarea plastică, de natură primară, a simbolului solar. Desigur, se ridică întrebarea ce rost avea acest simbol și de ce l-au ales grecii tocmai pe el să-l așeze ca tip monetar, și poate un pas mai departe, numai pe monedele de bronz?

Să le luăm pe rînd. Simbolul solar este cunoscut ca larg răspîndit și ilustrat în mod general în arta traco-getică. Nu este vorba numai de obiectele de podoabă sau cult, ci și pe obiectele de uz comun și casnic. Profesorul D. Berciu, cu care am discutat acest aspect, mi-a comunicat că pînă și butonii crestați de pe unele vase geto-dace nu fac altceva decît să materializeze cultul solar¹⁷. S-ar putea aduce numeroase alte exemple de pe obiecte de podoabă, arme, unelte etc. Dar exemplul citat de noi, cu butonii crestați, ne arată cît de adînc generalizat era materializarea acestui simbol în cadrul lumii geto-dace¹⁸.

Dar simbolul solar nu-și va limita existența doar la lumea geto-dacă. El va continua să trăiască și va fi mereu prezent și în etapele istorice ulterioare. Am în vedere, ca să dau doar un singur exemplu,

¹⁴ Gh. Poenaru Bordea, *Studiile de numismatică greacă în România între 1947—1974*, BSNR, 67—69, 1973—1975, p. 19, „monede de bronz turnate cu roata”, după noi, un simbol solar și legenda IΣT^α.

¹⁵ B. Pick, *op. cit.*

¹⁶ Const. Preda, *Monedele histriene cu roata*, SCN, 3, 1960, p. 27.

¹⁷ D. Berciu ne-a oferit, cu deosebită bunăvoință și competență, o mulțime de informații verbale în legătură cu acest cult solar, pentru care îi exprimăm calde mulțumiri. Printre multe altele, ne-a indicat prezența simbolului solar pe un vas getic, pe care butonul cu rol ornamental, dar și practic, era creat cu un ornament în cruce. Cf. D. Berciu, *Oltenia preistorică*, Craiova, 1939, p. 200, fig. 248,1. Mai cităm și o altă opinie a unui cercetător, Gh. Bichir, care a studiat tocmai *Manifestări de caracter magic și de cult la daco-geți*, Thraco-Dacica, 3, 1982, p. 154, unde, printre altele, notează... „discurile solare de pe ceramica de la Grădiștea Muncelului și Vlădiceasca-Gherghelăul Mare, reprezentările antropomorfe descoperite pe unele mănui de amfore de la Popești-Argeș și Cetățeni-Muscel ca și pe ștampilele de olar getic de la București-Tei. La această din urmă piesă, în afară de pîrul zbîrlit în formă de raze, se află deasupra capului o roată cu spițe, simbol al zeului Helios”. Pentru epoca bronzului, pentru același simbol solar, a se vedea, Sebastian Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii. I. Epoca bronzului în spațiul carpato-balcanic*, București, 1978, passim.

¹⁸ A se vedea nota de mai sus.

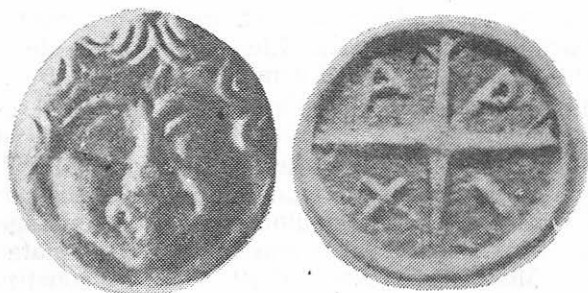


Fig. 3. Olbia. Av. Cap de meduză. Rv. Roata ca simbol solar și legenda A P I X (După A. N. Zograf).

prezența lui, în etapa feudală timpurie¹⁹, prin „marca de olar“ de pe vasele de lut. El va rămâne apoi în arta populară, și-l vom găsi materializat pe sculpturi în piatră, în lemn, pe țesături, picturi etc.

În ceea ce privește etapa antică am amintit o singură categorie de obiecte; ele sînt mult mai numeroase, dar cele ceramice, menționate mai sus, prin răspîndirea și utilizarea lor generală, justifică și ilustrează în același timp importanța și profunzimea utilizării acestui simbol.

Și grecii din colonia mileziană Histria, cînd au emis moneda de bronz cu acest tip cunoșteau valoarea, semnificația, precum și predilecția de care se bucura acest simbol în lumea localnicilor geto-daci. Acesta a fost motivul pentru care s-au oprit asupra lui și l-au materializat pe monede.

Dar importanța unei asemenea realizări depășește, cu mult latura tehnică, materială. Este vorba de crearea unui instrument de schimb, a unui mijloc de comunicație în procesul de schimb, între cetatea Histria și localnicii geto-daci. Este vorba, cu alte cuvinte, de inițierea unui vast proces între cei doi parteneri, cu ample implicații în domeniul economic, dar și cultural și artistic.

Fenomenul sesizat la Histria este oare ceva local, caracteristic cetății Histria și relațiilor ei cu localnicii geto-daci? Sau, avem de-a face cu un fenomen mai general, care se cere cel puțin schițat?

Răspundem din capul locului că nu este vorba de un fenomen local, regional, ci avem de-a face cu un fenomen mai general. El

¹⁹ Pentru orientare generală vom reproduce, mai jos, părerea unei specialiste în materie, Maria Comșa. Ea distinge două categorii de mărci de olar: unele de caracter magic, iar altele, într-o anumită etapă au o anumită situație socială de dependență față de seniorul său. Noi vom reține, pentru nevoile cauzei, și vom menționa doar pe primele. „La première catégorie“ scrie autoarea, „se rencontre sur une très vaste zone, à peu partout pourrait — on dire, et pendant long temps: tels sont le cercle, la crois, la crois gammée, la crois inscrite dans un cercle, dont l'origine et la signification sont magiques, liée au symbolisme du feu...“.

poate fi surprins pe un spațiu mai vast. Pentru moment mă voi limita să menționez doar două exemple. Ele au menirea de a schița doar regiunea în care fenomenul poate fi urmărit.

Primul din exemplele la care am făcut aluzie îl constituie emisiunile cetății Mesembria. Pe unele din emisiunile ei vechi aflăm „o roată radiată“ cu patru spițe, iar între ele. legenda META²⁰. În cazul acesta avem de-a face cu emisiuni de argint, care din punct de vedere al nominalului sînt tetradrahme și dioboli iar, ca cronologie, B. V. Head indică anii 450—350 î.e.n.²¹. Subliniem faptul că de data aceasta roata de pe emisiunile Mesembriei este radiată, ceea ce constituie un așa-zis „tip parlat“, simbolul solar vorbește la sine, se adresează direct, nu are nevoie de interpretări ulterioare.

Dar răspîndirea acestui simbol solar nu se mărginește doar la cele două cetăți grecești pomenite mai sus. Același tip monetar poate fi întîlnit mult mai departe spre nord, la Olbia²². Într-adevăr, pe una din monedele de bronz reproduse de numismatul sovietic A. N. Zograf, care are pe av. un cap de meduză, pe rv. ei remarcăm roata cu patru spițe și legenda A P I X²³.

În toate cele trei cazuri avem de-a face cu trei colonii ioniene, mai precis mileziene, toate trei situate pe latura vestică și nordvestică a Pontului Euxin. Geografic, cele trei colonii sînt sensibil îndepărtate unele de altele. Mai mult, condițiile geografice, social-economice, politice și de altă natură în care ele își desfășurau activitatea puteau să varieze, și chiar microcronologia nu era neapărat să fie aceeași. Totuși, fiecare din ele păstrează un fel de numitor comun: prezența pe monedele lor a unui tip monetar care este roata solară. Acceptarea și ilustrarea de către coloniștii greci pe monedele emise de ei a simbolului solar constituie o mărturie a conlucrării între cele două elemente: cel local, autohton și cel alogen, cel grecesc. Prin ilustrarea pe monede a acestui simbol grecii fac un prim pas de recunoaștere și prețuire a tradițiilor populației locale, în speță traco-getice, cu care aveau tot interesul să găsească un limbaj comun și să întrețină punți de legătură, în conviețuirea comună pe același teritoriu. În timp putem așeza fenomenul în prima jumătate a secolului al V-lea î.e.n.

Dar, după cît se pare, implicațiile sugerate de prezența simbolului solar pe monedele coloniilor mileziene din vestul și nord-vestul Pontului Euxin nu se rezumă numai la cele schițate mai sus.

²⁰ B. V. Head, *Historia Numorum*², 1911, p. 278.

²¹ *Ibid.*, p. 278.

²² Pentru monedele olbiene în general a se vedea, printre altele, A. N. Zograf, *Anticinniiie moneti. Materiali i issledovaniia po arheologii SSSP*, vol. 16, Moscova și Leningrad, 1951. Iar pentru etapele ulterioare, P. O. Karișkovski, *Zametki po numizmatike anticinogo Pricernomoriia*, VDI, 1, 1964, p. 130—134. Pentru aspectul economic și cultural istoric, privit pe întreg spațiul vest și nord-vest pontic, o sinteză, utilă și bine informată ne dă A. G. Zaginailo, în *Materiali po arheologii severnogo Pricernomoriia*, 8, 1976, (Kiev), p. 70—83.

²³ A. N. Zograf, *op. cit.*, pl. 31, 2, 3.

Am în vedere un grup de descoperiri care la prima vedere n-au nici o legătură cu cele asupra cărora ne-am întreținut mai sus. Este vorba de virfurile de săgeți-monedă, care au apărut în descoperiri grupate în trei mari regiuni: în jurul Apolloniei²⁴, în jurul Histriei²⁵ și în jurul Olbiei²⁶ și a împrejurimilor ei²⁷. În legătură cu eventualul centru din care ele s-ar fi răspândit au fost emise tot felul de ipoteze. S-a accentuat, desigur, asupra aceluia în care semnele monetare au fost cunoscute mai întâi: Apollonia și împrejurimi. Aflarea lor la Olbia²⁸ și în împrejurimile ei a ridicat întrebarea dacă semnele monetare n-au fost confecționate în colonia de la Parutino. Între timp, în jurul Histriei sînt semnalate nu mai puțin de cinci asemenea mari depozite. La aceasta se mai adaugă și un alt fapt, nu fără importanță: prezența minelor de aramă din nordul Dobrogei. Astfel, s-a pus problema dacă obiectele monedă n-au putut cumva să fie confecționate la Histria sau sub auspiciile ei²⁹. Cronologic acestor obiecte-monedă li se atribuie o cronologie mai largă: cea de-a doua jumătate a secolului al VI-lea și prima jumătate a celui de-al V-lea. Desigur, noi vedem și reținem doar cadrul general, cu aproximațiile de rigoare, precum și cu variațiunile, cu începuturi mai de vreme sau mai târzii sau chiar întârzieri regionale.

Dar un lucru ni se pare sigur: ele preced emisiunile monetare cu simbolul solar și sînt răspândite exact peste același teritoriu, în care vor apare monedele cu simbolul solar ale celor trei colonii mileziene. Situația aceasta ne dă de gîndit, de reflectat. Și atunci ne întrebăm

²⁴ Todor Gerasimov, *Izvestiia-Institut*, 12, 1938, p. 424—427. Idem, *Arheologija*, I, 1959, (Sofia), p. 85—87.

²⁵ G. Severeanu, *Sur les monnaies primitives des Scythes. Lingots-monnaies en forme de pointe de flèche*, BSNR, 21, 1926, nr. 57—58, p. 1—6. Un prim studiu asupra acestei probleme ne-a dat Florentina Preda, *Virfuri de săgeți cu valoare monetară descoperite pe litoralul de nord vest al Mării Negre*. AUB, 9, 1961, p. 7—17. Mai nou, Andrei Aricescu, *Tezaurul de semne de schimb premonetare de la Enisala*, SCN, 6, 1975, p. 17—24. Și, în ultimul timp, în discuție a mai intrat și un bun cunoscător al problemei și al întregii literaturi, Barlett H. Wells, *The Arrow-Money of Thrace and Southern Russia, A Review and Discussion of Eastern European and Soviet Writting*, SAN, 9, 1977, p. 79—81. Iar în anii din urmă descoperirile lui E. Oberländer-Tirnovceanu, de la Jurilovca, cele ale Mihaelei Adameșteanu-Mănuclu de la Vișina, precum și cele ale lui Catrinel Domăneanșu de la Nuntași, 1981, repun și cer reconsiderarea multor probleme, printre care și aceea a locului lor de batere, care ar putea fi luat în considerare Histria. Dar să așteptăm rezultatul analizelor care se fac la Institutul atomic, folosindu-se microelementele din structura monedelor și cea a zăcămintului cuprifer din nordul Dobrogei. Pentru bibliografie, cf. și Gh. Poenaru Bordea și E. Oberländer-Tirnovceanu, *Contribution à l'étude des „monnaies-pointe de fleché*. II-a Congrès international de thracologie, București, 1976. Résumé, p. 110—111. Pentru cele două descoperiri, cea de la Vișina și cea de la Nuntași, cele două cercetătoare au studiile în stare avansată.

²⁶ Pentru descoperirile de virfuri de săgeți-monedă din Olbia și împrejurimi, a se vedea studiul lui Zaginailo, citat mai sus, notat 25, cu harta de la p. 72 și fig. 1. Dar și punctul de vedere al lui Barlett H. Wells, l. c., nota 25.

²⁷ A se vedea mai sus nota 24.

²⁸ Pentru Olbia, a se vedea studiul lui A. G. Zaginailo, citat la nota 22.

²⁹ Poziție exprimată, printre alții, și de mine, în scurtele comentarii publicate la Cronicile descoperirilor monetare din Dacia, *Fasti Archaeologici*, etc.

dacă nu cumva avem de-a face cu o apariție simultană, cerută de necesități, dar și de tradițiile locale, de situația generală materială, de gradul de dezvoltare al localnicilor, de condițiile în care se aflau cele trei colonii, implantate în mijlocul populațiilor locale, în majoritate tracogetică, cu aceleași tradiții și același stadiu de dezvoltare a forțelor de producție, deci social-economic.

Dar problemele pe care le ridică modestele monede histriene de bronz ce au ca efigie simbolul solar sînt departe de a fi epuizate. Voi mai aborda doar una. Este aceea a ariei geografice pe care ele au fost întîlnite, și datorită acestui fapt au dat naștere la interpretări controversate, lămurite abia în ultima vreme. Le voi aminti în mare și pe rînd.

În primul rînd țin să subliniez prezența lor în afara teritoriului Histriei. Și aceasta nu oriunde, și nu în cantități neglijabile: ci la Olbia³⁰, în colonia mileziană la care ne-am mai referit, precum și la Niconium (Grădiștea Roxolanilor)³¹, de pe limanul răsăritean al Tyrasului. În ultima localitate monedele de bronz de tipul cu roata ale cetății Histria sînt semnalate în cantități de ordinul sutelor³². În mod izolat același tip monetar mai poate fi întîlnit pe latura nordică a Dunării, precum și pe țărmul Pontului, dintre gurile fluviului și Tyras. Dar mai insistent aceste descoperiri sînt la ele acasă pe teritoriul Scythiei Minore³³. Le notăm pe linia nordică (internă) a Dunării³⁴, pe linia Pontului pînă în spre Tomis și mai departe, spre sud. Apoi, în amonte³⁵ pe Dunăre pînă la Izvoarele³⁶ (Canlia), precum și într-o serie de așezări ale localnicilor din interiorul Dobrogei.

³⁰ Un inventar al lor, cu documentația ce mi-a fost cunoscută pînă în 1965, a fost publicat sub titlul *Descoperirile monetare și legăturile de schimb ale cetății Histria cu populațiile locale în sec. V—IV î.e.n.*, St. Cl., 7, 1955, p. 143—167, iar mai apoi în Cronicile anuale apărute în revista Dacia, N.S. La ele mai trebuie adăugat semnalările lui E. Oberländer-Tirnovanu, și Radu Ocheșeanu. Importante sînt descoperirile de la Grădiștea Roxolanilor (anticul Niconium?) subliniate de Petre Alexandrescu, *Însemnări arheologice. I. Grădiștea de la Roxolani*, St. Cl., 12, 1970, p. 149—156.

³¹ Petre Alexandrescu, *loc. cit.*

³² Ibid.

³³ Bucur Mitrea, în Cronicile din Dacia, N.S.

³⁴ Semnalările se datoresc lui Ernest Oberländer-Tirnovanu, menționate în cronicile sale din revista Peuce.

³⁵ Cele mai multe, în măsura în care i-au fost cunoscute, au fost strînse și judicios comentate de Radu Ocheșeanu, BSNR, 67—69, 1973—1975, p. 45—48. Monede histriene de bronz de tipul cu roata au fost semnalate, printre altele, la Izvoarele, Adamclisi, Capidava, ele dovedesc cu prisosință legăturile cetății Histria cu populația din întreaga Scythie Minoră. Rămîne însă de precizat în amănunt etapa cronologică. Nu este doar vorba de o nuanță, ci de o epocă. Vezi și cuprinzătorul comentariu însoțit de bibliografia aferentă, la M. Irimia, *Date noi privind așezările getice din Dobrogea în a doua epocă a fierului*, Pontica, 13, 1981, p. 74 cu notele 67—69.

³⁶ La Izvoarele, mult în amonte pe Dunăre, în plin mediu getic, au fost semnalate vîrfuri de săgeți-semne premonetare... M. Irimia, *l.c.* Mai așteptăm confirmarea unor astfel de descoperiri în condiții mai clare și mai ales mai sigure. Pînă atunci reținem informația.

Toate aceste descoperiri ridică o problemă de ordin mai general. Ce valoare aveau aceste minuscule și aproape anonime piese de bronz? Potrivit doctrinei clasice moneda divizionară de bronz a unei cetăți avea curs limitat la cadrul cetății și al teritoriului ei. Dar în cazul nostru vedem că „teritoriul“ în care le găsim, deci circulau și aveau curs, se suprapune nici mai mult nici mai puțin cu cel al Olbiei, al cetății Niconium, precum și cu cea mai mare parte a Scythei Minore. Problema care se pune este următoarea: părăsim vechea doctrină că moneda de bronz avea valoare circulatorie numai în propriul ei teritoriu, sau adoptăm, măcar pentru această vreme și regiune, ca moneda de bronz reprezintă o valoare circulantă, în sine la valoarea metalului ce-l conține, o valoare circulatorie pe raza maximă de relații comerciale ale cetății, avînd și reprezentînd valoarea ei intrinsecă. În condițiile politice ale vremii, aș înclina să mă situez pe aceasta ultima poziție.

DAS RAD ALS SYMBOL DER SONNE AUF DEN MÜNZEN VON HISTRIA

Zusammenfassung

Die Münzenforscher, die die ältesten Prägungen von Bronzemünzen der Burg Histria behandelt haben, stellten alle fest, dass das Münzenbild ein „Rad“ darstellt und dass die Rückseite die Legende IΣT trägt. Nach langandauernden Auseinandersetzungen konnte man die Schlussfolgerung ziehen, dass diese Münzen von der Burg Histria geprägt wurden. Ungeklärt blieb der ikonographische Typ der Rückseite, das „Rad“. Der Verfasser bemerkt, dass dieser Radtyp, aber mit Strahlen, auf den Münzen von Messembria anzutreffen sind. Derselbe ikonographische Typ erscheint auch auf manchen Prägungen der Burg Olbia. Der Verfasser betrachtet diesen Münzen typ als ein Symbol der Sonne enthaltend, das bei den Geto-Daken sehr bekannt und geschätzt war. Dieses erscheint vorzüglich auf verschiedensten Gegenständen, Waffen oder Schmuck. Damit die griechische Münze aus gewöhnlichem Metall von den Thrako-Geten angenommen wird, wählten und übernahmen die Griechen das Symbol der Sonne als ikonographische Darstellung. Auf diese Weise wurde die Annahme des Mittels für einfachen Wertwechsel in den Wirtschaftsbeziehungen der Griechen mit den Einheimischen Thrako-Geten erleichtert. Die Bronzemünze, die auf einem weiten Gebiet der Provinz Scythia Minor und in den nordpontischen Regionen in Umlauf war, scheint den beinhalteten Wert des Metalls selbst darzustellen.

Es ist bemerkenswert, dass genau auf demselben Gebiet in der zweiten Hälfte des 6. und in einem Teil des nächsten Jahrhunderts die Pfeilspitzen als Münzzeichen in Umlauf waren.

Erklärung der Abbildungen.

Abb. 1—2. Histria. Gegossene Bronzemünzen, die auf der Vorderseite das Sonnenrad und auf der Rückseite die Legende IΣT aufweisen.

Abb. 3. Olbia. Vorderseite: Medusenkopf. Rückseite: das Rad als Symbol der Sonne und die Legende APIX (nach A. N. Zograf).